

Vägverket

Uttrar och vägar

Uttern i Sverige

Uttern är ett vattenlevande rovdjur. Den hör till gruppen mårdjur och är relativt nära släkt med till exempel grävling, hermelin och mink. Kroppen är långsträckt med lång muskulös svans och korta ben. Både näsborrar och örongångar kan stängas vid dykning. Pälsen är tät och håller huden varm och torr även i kalla vintervatten. Det finns tiotalet arter av utter representerade i alla jordens världsdelar förutom Australien. Den art som lever i Sverige, euroasiatisk utter (*Lutra lutra*), var tidigare utbredd över en stor del av Europa och Asien.

Uttern fanns förr över hela landet, utom på Gotland. Den var minst lika vanlig i kustbandet som i inlandet. På grund av utterns eftertraktade päls jagades arten tidvis hårt. Under slutet av 1940-talet sköts cirka 1500 uttrar per år i landet, vilket säkert bidrog till artens tillbakagång. Uttern fridlystes 1968 i hela landet, utom vid fiskodlingar. Trots detta fortsatte beståndet att minska.

Det är flera samverkande faktorer bakom utterstammens minskning, även om miljögiften PCB idag anses vara den största enskilda faktorn. Vattenregleringar, utdikningar, försurning och störningar vid boplatserna har också bidragit. Många uttrar dör i trafiken och i olämpliga fiske-redskap, vilket är ett stort problem för artens överlevnad. Under 1980-talet när situationen var som mest akut, uppskattades antalet uttrar i Sverige till cirka 500 djur. Övriga Europa har haft samma utveckling och uttern är helt försvunnen från flera länder.

I mitten av 1990-talet, cirka 20 år efter att PCB-användningen förbjöds i många länder, kom tecken på att antalet uttrar hade börjat öka. Inventeringar gav besked om att tidigare uttertomma områden hade återkoloniserats, men samtidigt hittades allt fler överkörda uttrar. Det höga antalet trafikdödade djur visade att arten stod inför ett nytt problem.

Uttrar har, för sin storlek, en låg reproduktionsförmåga. De blir könsmogna vid två års ålder och kullstorleken ligger normalt på 1-3 ungar. Det gör att redan bortfall av enstaka djur är allvarligt för beståndet.

Foto: Kenneth Johansson

Uttern är nära släkt med grävling, hermelin och mink. Födan består i huvudsak av fisk samt kräft- och groddjur.

Foto: Kenneth Johansson

Uttern är ett vandrande djur som trivs bäst i näringsrika vattendrag med skyddande vegetation.

Uttern och vägarna

Näringsrika vattendrag med skyddande vegetation är goda uttermiljöer. Dess dagliga liv präglas av långa vandringar utmed och mellan vattendrag för att hitta föda och försvara området mot andra uttrar. Detta medför att djuren ofta tvingas att passera trafikerade vägar.

Uttern markerar sitt område med spillning eller analkörtelsekret. Vid uddar och broar samt in- och utlopp lämnar den revirmarkering på stenar och andra väl synliga föremål. Den ser ett skyddande tak som ett extra plus. Därför kan man ibland hitta stora mängder utterspillning under broar.

Statistik visar att 64 procent av de döda uttrar som registrerades av Naturhistoriska muséet 1975-1998 hade dött i trafiken. Även om just trafikdödade djur har större chans att påträffas än andra är trafiken bevisligen ett allvarligt hot. Fanns det gott om utter skulle arten klara motsvarande bortfall, men idag är läget annorlunda.

Dödsorsak	Antal	Procent
Fiskeredskap	16	10
Trafik	101	64
Svält	31	20
Övrigt	10	6
Totalt	158	100

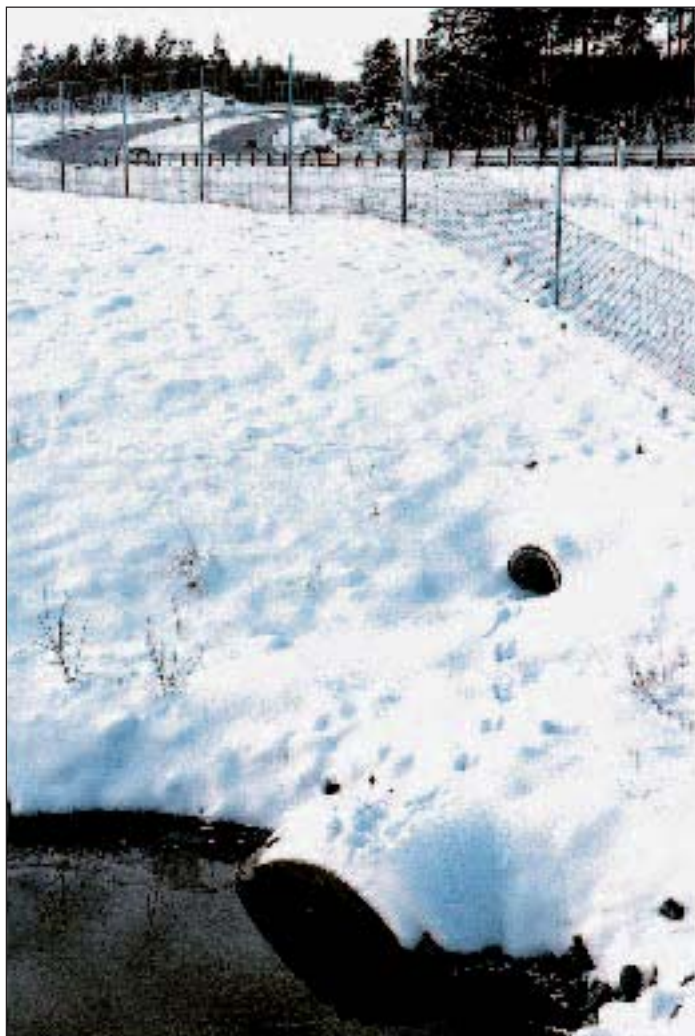
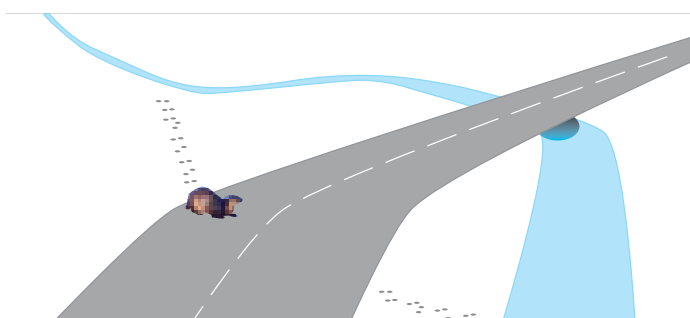

Foto: Roine Karlsson

När E 18 fick ny sträckning mellan Stockholm och Norrtälje blev trumman på bilden feldimensionerad. Den är tidvis helt vattenfylld och därmed ett vandringshinder för utter och andra djur. I ett försök att mildra konsekvenserna anlades en uttertrumma som visat sig fungera för både utter och andra mellanstora rovdjur som till exempel räv och grävling. Det befintliga viltstängslet är även kompletterat med ett uttersäkert nät. En idealisk lösning hade dock varit att redan från början bygga en bro.

Det finns flera skäl till att en utter väljer att gå över en vägbana:

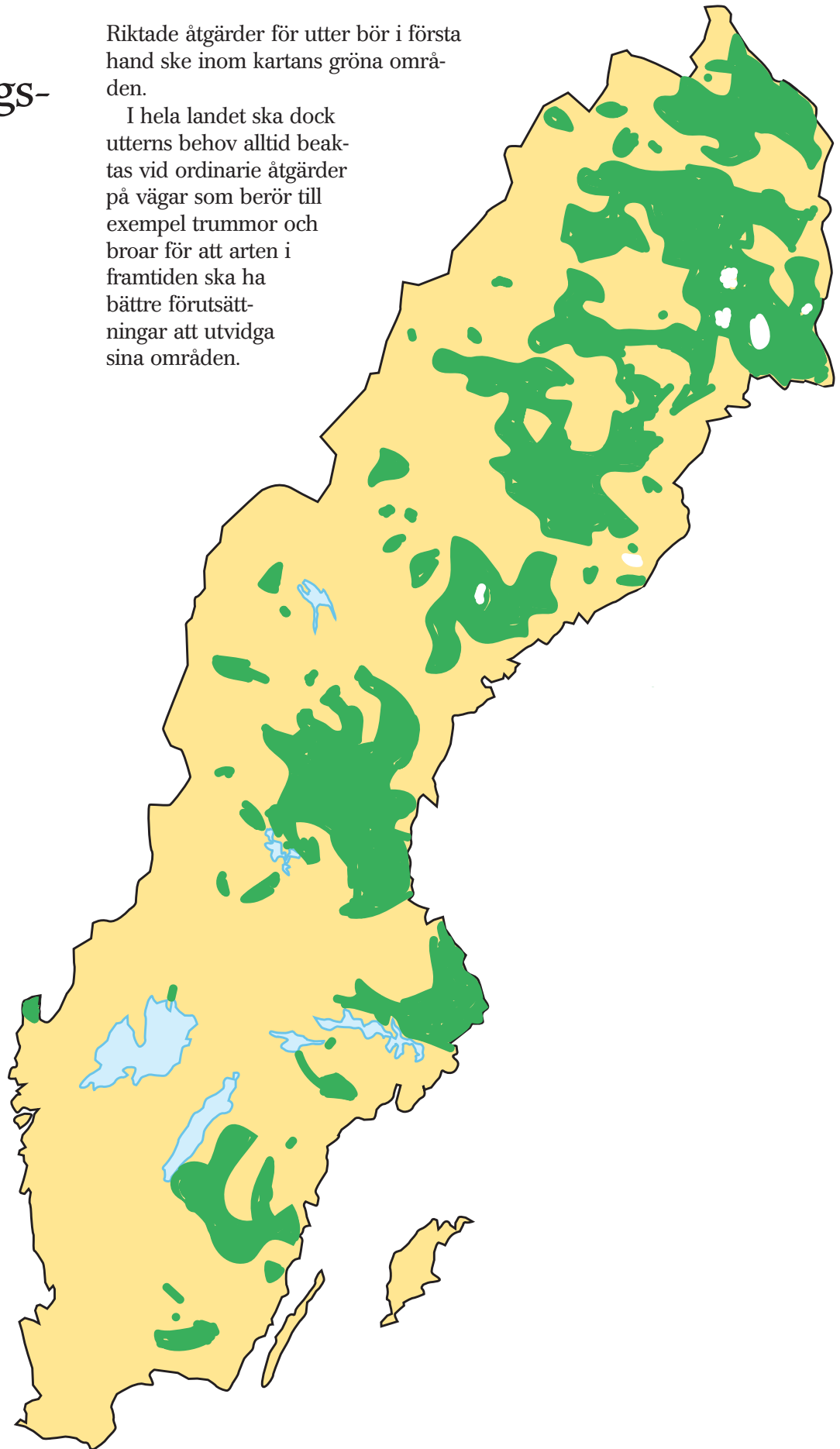
- Strömhastigheten under en bro eller en trumma är så kraftig att det är lättare att gå på land. Om det då saknas strandpassage vid trumma eller bro måste uttern upp på vägen.
- Uttern ser en bro som en lämplig plats att markera sitt revir. Finns ingen torr strand eller lämpliga stenar, ökar risken att djuret väljer att markera på vägbanan.
- Uttrar följer gärna stränder under sina vandringar. Vägfyllningar ut i sjöar och andra vattendrag hindrar djuren från att följa strandlinjen. Denna typ av vägkonstruktion innebär ökade risker för uttrar i området.
- Håligheter i vägbank eller brokonstruktion lockar uttrar att uppehålla sig i vägens närhet under onödigt lång tid och faran för att den ska bli påkörd ökar.
- Öppet vatten under broar lockar vintertid passerande uttrar att stanna för att leta föda. Detta kan också leda till att djuren ger sig upp på vägbanan.
- Djuret genar över vägen. Det har bra lokalsinne och känner till genvägar mellan vattendrag. I sådana fall passerar de vägar där man inte förväntar sig, i anslutning till vattendrag eller stränder.

Utterns utbrednings- områden

Riktade åtgärder för utter bör i första hand ske inom kartans gröna områden.

I hela landet ska dock utterns behov alltid beaktas vid ordinarie åtgärder på vägar som berör till exempel trummor och broar för att arten i framtiden ska ha bättre förutsättningar att utvidga sina områden.

Utbredningskartan visar områden där det har påträffats spår av utter under 1980- och 1990-talet. Stora delar av landet saknar fortfarande utter i sina vattendrag. Det är av stor vikt att de kvarvarande populationerna tillåts växa och utvidga sina områden.

Checklista för säkra utтерpassager

- ❑ Det är viktigt att vägens placering och dess effekter på djurlivet, bl a utter, tas med redan i förstudien.
- ❑ Genom att upprätta en passageplan kan djurens vandringsstråk i landskapet fastställas.
- ❑ När åtgärd för utter krävs ska sakkunnig biolog konsulteras under planerings- och byggskede. Detaljer i placering och utformning är avgörande för hur åtgärderna ska lyckas.
- ❑ Anlägg vägen så att ursprungliga strandlinjer kan bibehållas och undvik vägbankar i sjöar och vattendrag.

Foto: Gunnar Hammar

Bron över Harbroholmsån på riksväg 76 i Uppland var tidigare en stor fara för passerande uttrar. En konstgjord strand av singel och betongfundament har förändrat detta i hög grad. Numera utgör passagen en av de bättre i Uppland när det gäller möjligheten att hitta utterspår och -spillning. Idag har området uttrar ingen orsak att ta sig upp på vägbanan.

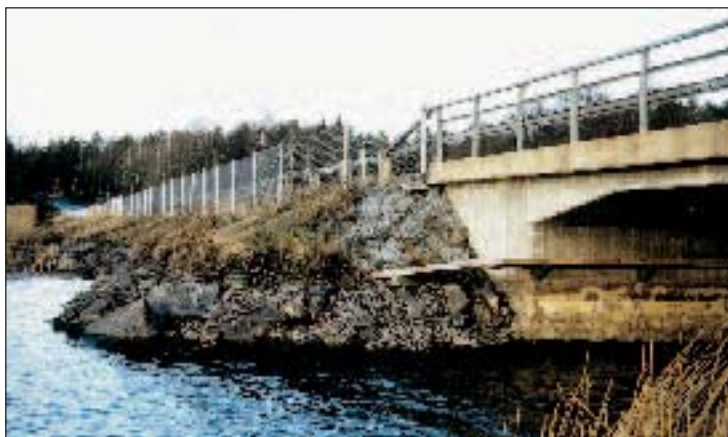

Foto: Gunnar Hammar

Flera uttrar har trafikdödats på riksväg 76 vid sjön Närdingen i Uppland under 1990-talet. Efter uppsättning av viltstängsel och en faunapassage av trä har inga nya utterolyckor skett. Den viktigaste åtgärden är det "styrande" stängslet, eftersom det har visat sig att trähyllor ej är eftertraktade som markeringsplatser. Passerande uttrar simmar istället i regel under bron.

- ❑ När vägbank anläggs i sjö ska passagemöjligheter ordnas i anslutning till den ursprungliga strandlinjen.
- ❑ Under broar ska det finnas minst en strandremsa som är torr även vid högvatten.
- ❑ Ändra inte vattenflöde eller strömhastighet. Det kan leda till öppet vatten vintertid vilket drar till sig utter på jakt efter föda.
- ❑ Vägfillning av grov sten övertäcks med finare material eftersom stenen lockar till sig utterns intresse.
- ❑ Anlägg i första hand en torr strand alternativt en fast hylla av i första hand betong eller ett antal stora stenar under brovalvet. Det är i så fall viktigt att stenarna sticker upp över vattenytan även vid högvatten.
- ❑ Broar med högt i tak är att föredra eftersom passerande djur inte lockas att stanna.
- ❑ Hyllor av trä har visat sig mindre attraktiva.
- ❑ I vissa fall måste åtgärderna kompletteras med uppsättning av stängsel som är minst 1 m högt och med finmaskigt nät.
- ❑ Beakta alltid behov av passagemöjlighet för djur när en bro eller trumma ska åtgärdas.
- ❑ Det som är bra för utter är också bra för den övriga faunan i denna miljö; allt från små insekter upp till de större däggdjuren. Räv, grävling, mink och katt är några djur som gärna nyttjar specialkonstruerade utterpassager för att ta sig förbi trafikerade vägar. Passagererna är positiva även för det rörliga friluftslivet.

Utter eller mink?

Minken är liksom uttern ett vattenlevande mårdjur. Trots en avsevärd storlekskillnad är det vanligt att utter färväxlas med mink.

Utter

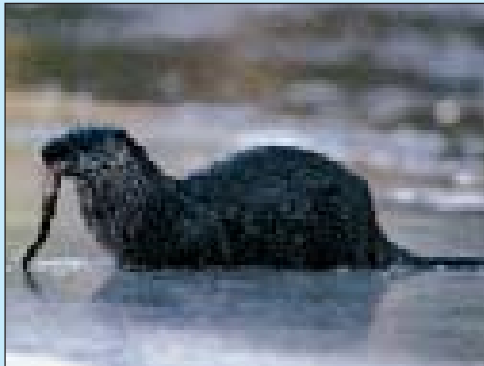

Foto: Kenneth Johansson

Vikt: 4-12 kg

Längd: ca 1 m

Svansen bred vid basen och därefter successivt avsmalnande. Kutryggigt intryck.

Tassavtryck: 5-10 cm långa

Fem tår. Storleksmässigt kan utterspår främst förväxlas med räv och grävling

Spillning: Varierad form. Ingående delar löst sammanfogade. Fiskfjäll, ben och kräftskal kan vara stora som en tumnagel. Ovanligt med hår och fjädrar. Angenäm fisklukt.

Mink

Foto: Kenneth Johansson

Vikt: 0,5-2 kg

Längd: ca 0,5 m

Smal svansrot och smalt nosparti. Ej ett kutryggigt intryck.

Tassavtryck: 2-4 cm långa

Fem tår

Spillning: Ofta vridna och sammanpressade. Skelettdelar och fiskfjäll fint söndertuggade. Vanligt med mycket hår. Från lukt.

Denna trycksak kan beställas från Vägverket, Butiken, 781 87 Borlänge.

Tel 0243-755 00, fax 0243-755 50, e-post: vagverket.butiken@vv.se

Beställningsnummer: 99043

Omslagsbild: Kenneth Johansson

Vägverket

781 87 Borlänge

Tel 0243-750 00